

NICOLAE GEANTĂ

Rromii evanghelici din România.

Identitate, educație, societate

© 2022 Nicolae Geantă

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin autorului.

Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a autorului.

Rromii evanghelici din România. Identitate, educație, societate

de Nicolae Geantă

Ediție publicată de Casa Cărții, Oradea, 2022

OP 2, CP 30,

410670 Oradea

Tel. / Fax: 0359 800 333; 0728 874 975; 0259 469 057

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Coperta: Marius Bonce

Referenți științifici: Dorin Dobrințu și Ioan Ianoș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GEANTĂ, NICOLAE

Rromii evanghelici din România: identitate,
educație, societate / Nicolae Geantă - Oradea :
Casa Cărții, 2022

ISBN 978-606-732-211-8

2

Tiparul executat la Metropolis srl, str. Nicolae Jiga 31, Oradea

Tel./Fax: 0259 472 640

Cuprins

În loc de Cuvânt-înainte	9
Mulțumiri	14
Background	15
Capitolul I: Identitate	19
1.1. Identitate: rromi sau țigani?	20
1.2. Câteva aspecte istorice ale rromilor din România în perioada medievală	21
1.3. Aspecte din istoricul rromilor în perioada contemporană	29
1.4. Evoluții geodemografice ale rromilor pe teritoriile românești	32
1.5. Demografia religioasă a rromilor din România.	48
1.6. Tipurile de rromi din țara noastră.	73
Capitolul II: Factori restrictivi în evoluția rromilor	77
2.1. Factorul politic	78
2.2. Factorul social	81
2.3. Factorul segregational	86
2.4. Factorul moral și spiritual	88
Capitolul III: Piloni de implementare pentru integrarea unei comunități de rromi în societate	91
3.1. Pilonul „Integrarea în comunitățile religioase”	92
3.2. Pilonul „Educație și școală”	94
3.3. Pilonul „Centru Social de Zi”	95
3.4. Pilonul „Economic”	96
3.5. Pilonul „Sănătate”	96
3.6. Pilonul „Cultural”	98
3.7. Pilonul „Mass-media”	101
3.8. Pilonul „Liderul spiritual cu viziune”	101
3.9. Pilonul „Politic”	103
3.10. Pilonul „Multiplicare de biserici”	103
3.11. Pilonul „Implementare națională”	104

Capitolul IV: Rromii evanghelici – oameni sociali responsabili	107
4.1. Începuturile creștinismului evanghelic printre rromii din România . .	108
4.2. Implicarea socială a rromilor evanghelici. Începuturi, educație, societate și destine.	117
4.3. Biserici și organizații cu impact socio-cultural ale rromilor evanghelici din România.	131
4.3.1. Regiunea Moldova.	131
4.3.2. Regiunea Transilvania.	139
4.3.3. Regiunea Oltenia	149
4.3.4. Regiunea Muntenia	152
4.4. Asociații religioase rrome evanghelice independente	155
Capitolul V: Fenomenul Boldești. Mic studiu de caz	167
5.1. Pilonul „Integrarea în comunitățile religioase.” (Evanghelizarea). . .	167
5.2. Pilonul „Centru Social de Zi”	169
5.3. Pilonul „Educație”	169
5.4. Pilonul „Economic”	170
5.5. Pilonul „Sănătate”	170
5.6. Pilonul „Cultural”	171
5.7. Pilonul „Mass-media”	171
5.8. Pilonul „Liderul Carismatic”	171
5.9. Pilonul „Politic”	172
5.10. Pilonul „Multiplicare de biserici”	172
Anexe	179

BACKGROUND

Minoritari. Dar mulți. Oficial, guvernul român menționează că ar fi peste 650 000¹. Alții spun că ar fi peste 2 000 000 numai în țara noastră². UE susține că ar fi vreo 9 000 000 în Europa. Adică cea mai mare etnie fără propria țară de pe bătrânul continent! Nu credem toate statisticile. Și unii și alții vorbesc eronat. Dar îi vedem aproape pretutindeni între Carpați, Dunăre și Marea Neagră. Majoritatea sunt săraci. Foarte săraci (statisticile Uniunii Europene dau un venit de cca 0,3 euro/zi/rom). Un procent covârșitor din rândurile lor – mai ales de copii – mănâncă o dată pe zi. De muncit nu au unde, nu-i angajează aproape nimeni. Ajutorul social primit e modest. La pensii nici nu visează. De fapt visul multora e doar... pâinea pentru astăzi!

Politicienii îi manipulează. Nu numai la vot. Asociațiile umanitare, ONG-urile, primăriile ori guvernul, doar le „toacă” fondurile pentru reabilitare. Nu le asfaltează străzile, nu le canalizează, nu le iluminează corespunzător. „Nu sunt importanți” e sloganul cvasiunanim. Când merg în tramvaie sau autobuze, când intră în restaurante sau mall-uri, ochii celor din jur devin para focului. Îi ard pe cei priviți. Sunt scanăți până în dinți. Pe unde trec, lumea se face arici! Se strânge. În spitale sunt priviți cu dezgust, în școli sunt tratați ca looseri – și au (încă) asigurate ultimile bănci, în UE sunt logo pentru „viață nesigură”... Regimul antonescian a vrut să-i extermine; Comunismul nu i-a putut „educa”. (Re)educa! Nici școlile noastre n-au reușit! Pușcăriile nu i-au speriat! Democrația nu le-a oferit șanse egale! Consilierii și psihologii nu i-au putut integra! Uniunea Europeană nici atât! Și nici fondurile occidentalelor n-au adus vântul schimbării!

¹ Așa reiese din statisticile Recensământului Populației din România, 2011.

² Conform unor estimări făcute de Vasile Ghețău, în anul 1998, în lucrarea „O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități, 1992–2025”, în „Revista de Cercetări Sociale” Nr. 1/1996, București, IMAS-SA, p. 4

Au cea mai mare rată de creștere din Europa! În satele românești fără pruncii lor, școlile ar fi avut de mult lacăt la ușă. Unii învățători, profesori, fără ei astăzi ar „tăia frunză”... (Știm, le e tare greu. Le mulțumim că îi suportă cu stoicism!). Însă, după școlarizare, și aceea nefinalizată ades, criza se mută spre integrarea în societate. Și totuși, în ciuda expunerii constante la influențe, restricții și dezinteres, rromii – căci despre ei este vorba, au reușit de-a lungul secolelor să rămână în identitatea lor distinctă, să supraviețuiască, dar și să se adapteze la orice mediu social.

Rromii. Fără biserică etnică! O comunitate batjocorită. Marginalizată. Mereu împinsă la periferie. Mereu lăsată la urmă. „Țigani!” . Ridiculați. Stigmatizați. Cui îi mai pasă de ei? Mai au vreo șansă de integrare? Îi mai poate schimba cineva, ori ceva? Răspunsul e unic: Biblia! Pocăința. Întoarcerea înspre Hristos! Se poate. O dovedesc sute de comunități din România. Și nu numai aici...

În țara noastră cercetarea științifică despre rromi a luat amploare după 1990. Până la căderea regimului comunist, informațiile despre evoluția geodemografică a acestei etnii au fost ținute în mare secret. Regimul dictatorial, dar și regimurile de dinaintea sa au ocolit cu bună știință problema rromilor care au fost nu doar marginalizați, ci și ignorați. Prin urmare, în peste 600 de ani de existență pe plaiurile dintre Carpați și Dunăre, rromii nu au putut fi integrați. Iar faptele lor, legile lor, clanurile lor, ori viața lor socială au determinat personalități marcante din cultura românească sau europeană să realizeze studii, reportaje sau statistici, în care, de cele mai multe ori au fost portretizate negativ. M. Băcanu, de exemplu, a publicat un volum intitulat *Țigani, minoritate națională sau majoritate infracțională?* Un titlu care nu le face dreptate...

Despre rromii din România s-au făcut o sumedenie de studii. Fie de către autohtoni, fie de către străini. Dar despre rromii evanghelici⁴ scrierile sunt nesemnificative. Cvasinecunoscute. Am putea spune, stânjenitor de sărace.

³ Argou folosit, „a-și pierde vremea”.

⁴ Am ales termenul de rromii evanghelici deoarece „neoprotestanți” este un termen introdus de regimul comunist care denotă o anumită ambiguitate. Termenul de neoprotestant, conform istoricului Dorin Dobrinu în lucrarea „Culte neoprotestante și drepturile omului în România. Un memoriu din 1977” (publicat în Arhiva Moldaviei, nr. 4, 2012, Iași, p. 351–402), are argumente mai mult de ordin teologic, „baptiștii, creștinii după Evanghelie, penticostalii și adventiștii fiind pur și simplu protestanți [...] Criteriul apartenenței nu este dat, așa cum greșit se crede, de către argumentul istoricității, ci de către înscrierea pe linia Reformei”, mai precizează Dobrinu.

Cine sunt „țigani evanghelici”⁵? Sunt ei cunoscuți în conformitate cu criteriile academice, științifice, instituționale sau măcar logice? Există vreo bibliografie riguros studiată? Ce știm despre istoria lor, despre indicatorii demografici, despre mobilitatea teritorială, despre dinamica bisericilor evanghelice de rromi și impactul lor în comunitățile de unde fac parte, sau despre impactul lor în țara noastră? Au rezultate, cresc, se dezvoltă, se extind? Sau mișcarea evanghelică rromă e doar un „foc de paie”, cum cred cei care au auzit despre ea? Dacă pentru bisericile evanghelice⁶ din România studiile au început să apară destul de frecvent în perioada postdecembristă, studiile despre rromii evanghelici nu prea au văzut lumina tiparului decât pentru areale sau probleme restrânse. Tocmai de aceea ne-am hotărât să realizăm un studiu, deși de dimensiuni reduse, despre rromii evanghelici din țara noastră.

În primul rând rromii evanghelici mi-au trezit un profund interes în urma contactului și asocierii foarte apropiate pe care le-am avut în cadrul acestei mișcări, pe care nu doar am cunoscut-o, ci și în rândul căreia am activat foarte frecvent în ultimii 10–12 ani. În al doilea rând am fost provocat să scriu din cauza numărului nesemnificativ de documente și analize realizate pentru acest palier, în ciuda faptului că această comunitate reprezintă aproximativ 100 000 de persoane, factor deloc neglijabil. Lipsa de studii m-au provocat să realizez câteva analize de „pionierat” în domeniu, tocmai pentru a aduce la cunoștința publicului larg efectele și dinamica produse în urma contactului rromilor cu Evanghelia lui Hristos. În al treilea rând am scris acest studiu deoarece imaginea rromilor per asamblu în România și Europa este cvasinegativă, fapt care a îngreunat acceptarea și absorbirea lor de către

⁵ „Evanghelici” este un termen care face trimitere la spațiul anglo-saxon, unde au apărut primele comunități eclesiale desprinse din protestantismul clasic, prin punerea unui accent covârșitor pe învățăturile Evangheliei. Termenul nu poate fi ceva străin pentru spațiul românesc, deoarece nu face referire la o cultură diferită sau la o altă temelie a credinței bazate pe Evanghelie. În volumul *Omul evanghelic. O explorare a comunităților protestante românești* (coordonat de Dănuț Mănăstireanu și Dorin Dobrințu, și publicat la Editura Polirom, Iași, 2004), se precizează că acest termen „elimină riscul confuziei perverse (întreținute adesea în mod intenționat) între comunitățile evanghelice românești și diverse grupări religioase ce refuză dogme creștine fundamentale, precum Sfânta Treime sau dumnezeirea lui Hristos” (p. 25).

⁶ Bisericile evanghelice din România sunt: Baptistă, Creștină după Evanghelie, Penticostală, Evanghelică Română (Tudoristă), la care putem adăuga, însă numai parțial, și Mișcarea Oastea Domnului. Conform unor criterii teologice, Biserica Adventistă nu face parte dintre evanghelici, având la bază un set de practici vechi-testamentare.

societate. În al patrulea rând am scris pentru a aduce la cunoștința publicului larg un model ce poate fi implementat cu succes, „identitate, educație și societate” fiind trei termeni care stau la baza întregii analize de mai jos și pe care îi propun ca primii pași în cunoașterea acestor paneuropeni ce habitează la câțiva pași de noi.

Adunarea materialului pentru lucrarea de față nu a fost un lucru ușor. Cele mai multe informații le-am obținut direct din teren, fie prin observații directe, fie inductiv⁷, fie pe cale orală. Statistici, însemnări, simple sau complicate povestiri, cercetări, răspunsuri etc., toate impun o strădanie pe măsură pentru elaborarea unui studiu comprehensiv, care să fie o radiografie ce cuprinde trecutul și prezentul rromilor evanghelici din România. Și, în funcție de rezultatul analizei, să putem (măcar încerca) abordarea unor soluții de succes pe viitor. Prin Evanghelie, rromii chiar pot fi schimbați radical și integrați în societate! Volumul de față este un prim pas, realizat în România, asupra cunoașterii avaturilor existenței colective a minorității rrome românești, care pune împreună pe parcursul a cinci capitole, aspecte de identitate, istorie, demografie, influențe restrictive sau facilități de dezvoltare pentru etnia rromă din țara noastră, finalizând cu un studiu de caz într-o comunitate evanghelică de mare succes. Modelul elaborat de noi putând fi implementat în orice comunitate de „țigani”, din orice loc sau orice timp...

Nicolae Geantă

⁷ Metodă de cercetare care își organizează raționamentele pornind de la particular la general, de la cauză la efect.

Capitolul I

IDENTITATE

Problema identității este fundamentală existenței umane. *Gnothi seauton* era o sintagmă a vechilor greci („cunoaște-te pe tine”). Platon credea că cea mai mare responsabilitate umană e cunoașterea propriei identități. Biblia încă de la început vorbește despre identitatea omului: creat după asemănarea, după chipul lui Dumnezeu (Elohim). De fapt Adam înseamnă „ființă umană”. (Adam e cuvânt format din trei rădăcini „Alef” = dumnezeire, „Dalet” = a turna, și „Mem”= trup de carne, container, materie. Deci identitatea omului este „Duhul lui Dumnezeu turnat în trup de carne”).

Dicționarul Explicativ al Limbii Române ne spune că **identitatea** este „faptul de a fi identic cu sine însuși, asemănare, similitudine perfectă”. Identitate mai înseamnă și „proprietatea unui lucru de a-și păstra caracterele fundamentale”. Deci, omul are caracteristici unice. Unicitatea îi dă identitate. Identitate de sine.

Asta înseamnă un „eu biologic”. Dar identitatea cuprinde și un „eu social”. „Eul biologic” este indentitatea umană ca „duh turnat de Dumnezeu în carne”, iar „eul social” reprezintă identitatea umană clădită pe influențele mediului extern căruia se raportează. Pentru că întotdeauna identitatea omului trebuie discutată în relația sa cu semenii.

Erick Kaufmann⁸ spunea că, în zilele noastre, „în comunitățile umane există tendința de a muta concentrarea comunității de pe dimensiunea etnică pe cea civică, sub presiunea unor influențe de natură materială, culturală ori politică”. Asta ar putea însemna ca identitatea etnică să se stabilească în

⁸ Erick Kaufmann, *From Ethnic to Civic Nationalism. English Canada and Quebec*, publicat în volumul *Ethnic and Racial Studies*, vol. 11, nr. 1, (1988), p. 83–102, citat de Mihai Handaric în cursul „Identitate creștină și societatea civică într-o lume seculară”, Arad, master Teologie Publică, aprilie 2018.

contrast cu alte identități etnice. Dar mai este ea fenomen biologic sau social? Pentru că grupurile etnice au o continuă dinamică: spațială, demografică, socială, culturală, religioasă etc. Adică au o anume asemănare. Brubaker⁹ ne spune că asemănările se mai referă la „atributele împărtășite, la conectivitate și la sentimentul de apartenență la un grup distinct, delimitat și solidar”.

În analizele despre identitate, când se vorbește tehnic despre acest fundament uman, se abordează fie un *concept primordialist* – care precizează că identitatea se obține prin naștere (individul are în comun sângele, limba, tradițiile, obiceiurile imutabile etc.), fie un concept constructivist – care definește identitatea ca fiind o „construcție” socială.

Dacă vorbim despre om ca ființă, ne vom raporta la identitatea sa în legătură cu Dumnezeu, dacă vorbim despre creștini ca grup, ne vom gândi la legătura lor cu Mântuitorul Isus Hristos, dacă vorbim despre români ca națiune, ne vom raporta la spațiul carpato-danubiano-pontic. Dar când vorbim despre rromi? Ce identitate ar putea avea aceștia? Cine sunt ei în societate? Care este de fapt identitatea de legitimare? Întrebările despre identitatea lor sunt multe și uneori răspunsurile sunt ambigue. Noi ne vom strădui să deslușim câteva...

1.1. Identitate: rromi sau țigani?

Confuzia creată în terminologia ce definește etnia pe care o studiem a provocat adeseori dezbateri încinse dar și discriminări. Cuvântul „țigan” a devenit în zilele noastre o problemă de ordin semantic, pe care care nu această etnie a generat-o, ci în special cei extracomunitari. Potrivit literaturii de specialitate, rromii se autodefinesc „manus” sau „kalo”, care în limba romanes înseamnă „oameni” sau „negru/negrii”, de la culoarea mai închisă a pielii (în zilele noastre termeni precum „calé” sau „kaale” se folosesc în nordul Spaniei, sudul Franței sau Finlanda). Denumirea de „țigan”, utilizată mai mult ca o conotație rasială, provine din exonimul „atigani”¹⁰ folosit de vechii greci cu sens de poreclă, și se traduce „de neatins” sau „păgân”. De la porecla de „atigani” numele a căpătat diferite nuanțe lingvistice „cingari”, „cengari”,

⁹ William Roger Brubaker, *Ethnicity without groups*, Londra, Harvard University Press, 2004, p.28, citat de Iuliu Rostaș, *Identitatea romani. Discurs, organizare și proiect politic*, Central European University, pdf, p. 201.

¹⁰ „Atigani” sau „atiganos” era un etnonim ipotetic, folosit pentru o populație indo-arică (conform studiului prof. dr. M. Băcanu, *Țigani, minoritate națională sau majoritate infracțională?*, Bravo Press, București, 1996, p. 12.

„chingari”, „tangaris”, „tingaris” sau „singar”, denumiri întâlnite în documentele bizantine. Se pare că tot de aici vine și rădăcina cuvântului „sinti” care înseamnă „om de-a nostru” („sinti” este întâlnit frecvent în Germania de astăzi, alături de „zigeuner”). Denumirile de „zingaro”, „zingari” sunt folosite în Italia, „tziganes” sau „manouches” în Franța, „thigan” în Rusia, „czigani” în Ungaria, ori arhicunoscutul „gipsy” în limba engleză. Facem precizarea că pe teritoriul României abia în anul 1478 se fixează termenul de ȧigan, dar și că termenul „rrom” sau „rom” apare abia la câțiva ani după Revoluția din 1989¹¹. Termenul „rom” (care se traduce „om” sau „bărbat”) nu are nicio legătură cu țara noastră, denumirea fiind atribuită emigranților „ȧigani” care au ajuns din țara noastră în Europa și pe tot mapamondul în ultimele două secole. Mai precizăm că The Oxford English Dictionary (1989) precizează că „ȧigan” este un membru al unei rase nomade, de origine hindusă, „ei înșiși numindu-se rromi”, dialectul lor (hindus de altfel) fiind numit „romani”.

Ca o concluzie la cele prezentate, în lucrarea de față vom folosi termenul de „rrom¹²” și nu de „ȧigan” (decât în cazuri excepționale), ultimul termen putând deveni ofensator.

1.2. Câteva aspecte istorice ale rromilor din România în perioada medievală

După o evoluție de peste un mileniu, nici în zilele noastre încă nu s-a căzut la un acord în ceea ce privește stabilirea rromilor pe teritoriul bătrânului continent Europa. („Nu se cunoaște cu precizie locul de unde au pornit ȧiganii în migrația lor spre Europa”, opina istoricul Viorel Achim în cel mai complex studiu despre istoria rromilor din țara noastră¹³). De exemplu Patriarhul Gregorius II Kyprios (1283–1289) susținea ca țară de proveniență Egiptul. De asemenea, George Potra¹⁴ ne informează că rromii ar fi descendenți din egipteni (citându-l pe englezul Samuel Roberts), ipoteză pe care o întâlnim și la M. Băcanu¹⁵ sau alți autori. Afirmația însă nu este credibilă. Faptul că

¹¹ În 1993 Consiliul Europei recomandă folosirea termenului de rom în loc de ȧigan.

¹² se utilizează „rom” în limba romani din Europa, „lom” în dialectul armean, „dom” în dialectele sirian și persan.

¹³ Viorel Achim, *ȧiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998.

¹⁴ George Potra, *Contribuții la istoricul ȧiganilor din România*, Fundația Regele Carol I, București, 1939, p. 9.

¹⁵ M. Băcanu, *op. cit.* p. 13.

rromii au origini indiene este varianta cea mai credibilă, mai ales că majoritatea cercetătorilor menționează această ipoteză. Una dintre hărțile studiate de autor „O baro teläripen” („Marele Exod”), a cărei copie o dețin în arhiva personală¹⁶, precizează faptul că migrația rromă a început din India, de la Kanauji¹⁷ sau Mathura în anii 1014–1018, pe via Kabul, Bagdad (1052), Manzikert (1071) din nord-vestul Turciei de astăzi. Abia după popasul în Manzikert, rromii ar fi migrat spre Egipt și Constantinopol. Angus Fraser argumentează că prima atestare documentară a prezenței rromilor în regiunea Constantinopolului ar data din anul 1068, în textul hagiografic georgian „Viața Sfântului Gheorghe Atonitul”, cu precizarea că pe la 1050 un grup de „atsiganoi” a fost solicitat de împăratul Constantin Monomachos pentru a fi „ajutat cu descântece”, împotriva unei invazii de animale sălbatice¹⁸. Următoarea referire la „atigani” apare abia în secolul XII și se găsește într-un comentariu al lui Teodor Balsamon, în Conciliul de la Trullo¹⁹. Alături de aceștia, o serie de lingviști susțin că exodul a pornit din India spre Persia și Imperiul Bizantin, iar Daily Telegraph propune anii 1003–1020 ca declanșarea migrației²⁰. Gerald Chaliard și Jean-Pierre Rageu, ne fac cunoscut faptul că rromii au pătruns în Europa de-a lungul secolului XIV, după cum urmează²¹: Creta (1322), Corfu (1346), Serbia (1348), Valahia și Transilvania (1370), Croația (1378), Boemia (1399). Răspândirea rromilor a continuat și în secolul XV, astfel că puncte de dispersie apar în Moldova, Valahia, Transilvania și Ungaria. Între 1416–1419 rromii sunt prezenți în Europa Centrală și de Vest (Germania, Franța) unde erau numiți „egipteni” sau „sărăceni”, mici grupuri de pelerini conduse de așa-ziși „duci” sau „conți”. În secolul XV ei erau prezenți peste tot în Europa, conform unei afirmații a arhiepiscopului Ioan de Sultaneih, scrisă în tratatul său de geografie „Libellus de notitia Orbis”²².

¹⁶ Copia hărții am primit-o în cadrul Conferinței Internaționale „Gypsy Lore Society. Conference Romani Studies”, septembrie 2018, București, de la o participantă din Turcia.

¹⁷ 53 000 de persoane.

¹⁸ Angus Fraser, *Țigani. Originile. Migrația și prezența lor în Europa*, Humanitas, București, 2017, p. 56.

¹⁹ *Ibidem*, p. 57.

²⁰ Nicolae Geantă, „The Evangelical Roma from Romania. Some Geodemographic Aspects”, în „Conference on Romani Studies”, National Library in Romania, septembrie 2018, București.

²¹ Gerald Chaliard și Jean-Pierre Rageu, *The Penguin Atlas of Diaspora*, Penguin Book, New York, 1995, p. 97.

²² Viorel Achim, *op. cit.*, p. 20.